

วิเคราะห์สัมมัตถ์ปธานเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา*

ANALYSIS OF PRINCIPLES OF SAMMAPPADHANNA TO PROMOTE VIPASSANA MEDITATION

พระประวัตติ ปวตโต (อินชำนาน)¹ และ ธาณี สุวรรณประทีป²

Phra Prawat Pavatto (Inchamnan)¹ and Thanee Suwanprateep²

¹⁻²สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹⁻²Degree of Doctor of Philosophy Vipassana Meditation

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Corresponding Author's Email: phraprawatinchamnan@gmail.com

วันที่รับบทความ : 30 สิงหาคม 2568; วันแก้ไขบทความ 8 กันยายน 2568; วันตอบรับบทความ : 10 กันยายน 2568

Received 30 August 2025; Revised 8 September 2025; Accepted 10 September 2025

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสัมมัตถ์ปธานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา 2) ศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 และ 3) วิเคราะห์สัมมัตถ์ปธานเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา โดยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพภาคเอกสาร วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท

ผลการวิจัยพบว่า สัมมัตถ์ปธานเป็นหลักธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎกทั้งสาม จัดอยู่ในโพธิปักขิยธรรม 37 ประการ อันเป็นธรรมแห่งการตรัสรู้ ที่มีความเกี่ยวข้องกับหลักธรรมหมวดอื่น ๆ เสมอ โดยมีบทบาทสำคัญต่อการส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา การปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 คือ การกำหนดรู้กาย เวทนา จิต และธรรม อันเป็นแนวทางตรงสู่มรรคผลนิพพาน และอาศัยหลักธรรมในโพธิปักขิยธรรม เช่น สติปัฏฐาน

Citation:

* พระประวัตติ ปวตโต (อินชำนาน) และ ธาณี สุวรรณประทีป. (2568). วิเคราะห์สัมมัตถ์ปธานเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา. วารสารสหศาสตร์การพัฒนาสังคม, 3(5), 674-687.

Phra Prawat Pavatto (Inchamnan) and Thanee Suwanprateep. (2025). Analysis Of Principles Of Sammappadhanna To Promote Vipassana Meditation. Journal of Interdisciplinary Social Development, 3(5), 674-687.;

DOI: <https://doi.org/10.>

Website: <https://so12.tci-thaijo.org/index.php/JISDIADP/>

สัมมัปปธาน อินทรีย์ พละ และโพชฌงค์ เป็นเครื่องเกื้อหนุนกันในกระบวนการภาวนา โดยเฉพาะการเจริญสมณะและวิปัสสนาควบคู่กันอย่างมีสภาวะเป็นอารมณ์เดียวกัน ด้านการวิเคราะห์สัมมัปปธานเพื่อส่งเสริมวิปัสสนาภาวนา พบว่า สัมมัปปธานทั้ง 4 คือ 1. สังวรปธาน ส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาช่วยทำให้เกิดเมตตา ปราศจากความโลภ โกรธ หลง มีสติสังวรสำรวมในบาปอกุศลทั้งหลาย 2. ปหานปธาน ส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาช่วยทำให้เกิด สติสังวร สำรวมระวังในนิวรณ์ กามตัณหา พยาบาท วิจิกิจฉา 3. ภาวนापธาน ส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาช่วยทำให้เกิดทิวฏฐธรรมสุขวิหาร เกิดสมาธิทำให้มีสติสัมปชัญญะ ญาณทัสสนะ จนสิ้นอาสวะกิเลสตัณหาทั้งปวง 4. อนุรักษนาปธาน ส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาช่วยทำให้เกิดสัมมาทิฐิ สัมมาปฏิบัติ อัตถิกทิวฏฐิกิริยทิวฏฐิ เหตุกทิวฏฐิ ความเห็นถูกต้องมั่นคง ความดำริตรริ่กในทางที่ชอบ คือ ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ไม่มุ่งร้าย ไม่เบียดเบียน เห็นโทษในกาม สัมมัปปธานล้วนมีบทบาทในการแผ้วระวัง ละ สร้าง รักษาธรรมอย่างต่อเนื่อง โดยมีความเพียรเป็นองค์ประกอบหลัก ส่งผลให้การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาดำเนินไปได้อย่างมั่นคง จนสามารถบรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน สัมมัปปธานจึงนับเป็นธรรมเครื่องส่งเสริมปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาอย่างแท้จริง และเป็นองค์ธรรมที่ขาดไม่ได้ในการเจริญวิปัสสนาภาวนาเพื่อการตรัสรู้

คำสำคัญ: สัมมัปปธาน, การส่งเสริม, การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

Abstract

This research aims to: (1) study the principle of Sammappadhāna as found in the Buddhist scriptures, (2) investigate the practice of Vipassanā Bhāvanā according to the Four Foundations of Mindfulness, and (3) analyze the role of Sammappadhāna in promoting the practice of Vipassanā Bhāvanā. This study is a documentary research that draws on the Tipiṭaka, commentaries (Aṭṭhakathā), and the Visuddhimagga. Data were analyzed using contextual content analysis.

The findings reveal that Sammappadhāna is one of the 37 factors of enlightenment (Bodhipakkhiyadhamma), consisting of four types of right effort: (1) the effort to prevent unwholesome states (Saṃvara-padhāna), (2) the effort

to abandon arisen unwholesome states (Pahāna-padhāna), (3) the effort to develop wholesome states (Bhāvanā-padhāna), and (4) the effort to maintain and perfect wholesome states (Anurakkhaṇa-padhāna). These efforts play a key role in supporting Satipaṭṭhāna and systematically enhancing insight meditation. Sammappadhāna functions as the foundation for guarding, abandoning, cultivating, and sustaining wholesome mental states. It also fosters the development of spiritual faculties (Indriya), powers (Bala), enlightenment factors (Bojjhaṅga), and the Noble Eightfold Path, all of which are essential supports leading practitioners toward the ultimate goal of Nibbāna.

Keyword: Sammappadhāna, Promotion, Vipassanā Meditation Practice

บทนำ

พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน “พระธรรมวินัย” อันเป็นความจริงอันประเสริฐสูงสุด เพราะความเมตตากรุณา แก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย ที่เป็นเพื่อนร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตาย ในสังสารวัฏ เพื่อให้ชาวโลกพ้นจากทุกข์ จากกิเลสตัณหา พระองค์ทรงตรัสเทศนาไว้ใน มหาสติปัฏฐานสูตร (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) กล่าวคือ “ทางนี้เป็นทางสายเดียว เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงโสกะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุนิพพาน เพื่อทำให้แจ้งนิพพานทางนี้ คือ สติปัฏฐาน 4 ประการ” บุคคลผู้ประสงค์ปรารถนาพ้นทุกข์ได้ต้องปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เป็นวิธีการปฏิบัติเพื่อการพ้นจากทุกข์ การดับทุกข์มีทางเดียว โดยการเจริญวิปัสสนาภาวนา ให้เห็นขั้น 5 รูป - นาม เกิดดับไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง ย่อมเบื่อหน่ายคลายกำหนด จึงหลุดพ้น การเจริญวิปัสสนาต้องกำหนด รูป - นาม เป็นหลัก คือ สติปัฏฐาน 4 สัมมัปปธาน 4 นั้นเอง เป็นเบื้องต้นในโพธิปักขิยธรรม (พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดกญาณสิทธิเถระ), 2542) 37 ประการ เพื่อให้เกิดปัญญา มีวิปัสสนาญาณแก่กล้ายิ่งขึ้นไป ดังนั้น ผู้ศึกษาปฏิบัติเพื่อหวังการบรรลุสำเร็จเป็นพระอรหันต์ควรเจริญไปตามลำดับ เพื่อให้เกิดขั้นแห่งวิปัสสนาญาณ มรรคญาณ ผลญาณ ทำให้แจ้งพระนิพพาน

การปฏิบัติเจริญวิปัสสนาภาวนา ทำตนเพื่อการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนา มีศีล เป็นเบื้องต้น สมาธิเป็นท่ามกลาง ปัญญาเป็นที่สุด ธรรมคือขั้นที่ 5 เป็นต้นเป็นภูมิ คือเป็นที่ เกิดวิปัสสนาปัญญา โดยมีวิสุทธิ 2 คือ สีลวิสุทธิและจิตตวิสุทธิ เป็นมูลคือเป็นพื้นฐานให้เกิด ปัญญา มีวิสุทธิ 5 คือ ทิฐิวินัยวิสุทธิ กังขาวิตรณวิสุทธิ มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ ปฏิปทา ญาณทัสสนาวิสุทธิ และญาณทัสสนวิสุทธิ เป็นสรณะคือเป็นตัวปัญญา วิสุทธิทั้ง 7 นี้คือ ไตรสิกขา ได้แก่ สีลวิสุทธิจัดเป็นศีลสิกขา จิตตวิสุทธิจัดเป็นจิตตสิกขา ทิฐิวินัยวิสุทธิ กังขา วิตรณวิสุทธิ มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ ปฏิปทาญาณทัสสนาวิสุทธิ และญาณทัสสนวิสุทธิ จัดเป็นปัญญาสิกขา อันเป็นหลักการเจริญศีล สมาธิ ปัญญา เป็นทั้งสมถะและวิปัสสนา ผู้ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา นั้นมีสมาธิในระดับใดก็ตาม ผู้ปฏิบัติสามารถนำมาเจริญวิปัสสนาได้ ที่อาการสงบชั่วขณะที่เราเรียกว่า ขณิกสมาธิ เป็นพื้นฐานเจริญวิปัสสนาได้ คืออย่างต่ำต้อง อาศัยขณิกสมาธิเป็นบาทฐานเพื่อเจริญวิปัสสนา สมาธินี้จึงเป็นเจตสิกเกิดขึ้นกับจิตทุกดวง เมื่อเกิดร่วมกับโสภณเจตสิก มีสหธาเจตสิก สติเจตสิก ปัญญาเจตสิก เป็นต้น จะทำให้มีกำลัง ตั้งมั่นได้มากขึ้น วิปัสสนาญาณ แก่กล้าไปตามลำดับ การเจริญวิปัสสนาภาวนา เพื่อ เป้าหมายอันสูงสุดในพระพุทธศาสนา คือ การบรรลุธรรมโพธิปักขิยธรรม อันเป็นธรรมฝ่าย ของการตรัสรู้ คือเป็นธรรมที่เกื้อหนุนแก่อริยมรรค ทำให้รู้แจ้งอริยสัจ 4 เป็นแนวทางที่ตรงที่ สมบูรณ์ เป็นการเจริญวิปัสสนาเพื่อความดับทุกข์ มี 37 ประการ (สมเด็จพระพุทธชินวงศ์, 2554) ดังนี้ คือ สติปัฏฐาน 4 สัมมัปปธาน 4 อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 มรรคมีองค์ 8 ในการเจริญวิปัสสนาภาวนา มีการเจริญสติปัฏฐาน อาศัยสัมมัปปธาน หนึ่งใน ทางแห่งการตรัสรู้ เป็นหลักธรรมที่นำไปสู่วิถีทางสู่ การวิธีปฏิบัติ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรง แสดงสัมมัปปธาน หรือ ความเพียร ไว้ในวาระต่าง ๆ เพื่อให้เหมาะสมกับจริตอุปนิสัยของแต่ละบุคคล ผู้วิจัยถือเอาหลักความเพียรนี้ เพื่อส่งเสริมนำไปสู่การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เพื่อ การหลุดพ้น หรือแนวทางเพื่อการบรรลุธรรม หลักการปฏิบัติวิปัสสนาเพื่อการบรรลุธรรม ในโพธิปักขิยธรรมนั้น คือธรรมอันเป็นฝ่ายแห่งความตรัสรู้ ธรรมที่เกื้อหนุนแก่อริยมรรค ธรรมที่ยังให้ผู้ปฏิบัติวิปัสสนาให้ได้บรรลุมรรคผลนิพพาน (พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิเถร), 2554)

การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในแต่ละระดับ เป็นไปตามลำดับขั้น จากการขจัดกิเลส อย่างหยาบไปจนถึงละเอียด ซึ่งในสัมมัปปธาน 4 หรือบางพระสูตรเรียกว่า ปธาน 4 คือ ความเพียรใหญ่ 4 ประการ ดังนี้ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย, 2539) สร้างฉันทะ พยายาม ปรรวณความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น เพื่อไม่ให้กุศลธรรมอันลามกที่ยังไม่เกิด มิให้เกิดขึ้น เรียกว่าสังวรปธาน สร้างฉันทะ พยายาม ปรรวณความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น เพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว เรียกว่า ปหานปธาน สร้างฉันทะ พยายาม ปรรวณความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น เพื่อให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ให้เกิดขึ้น เรียกว่า ภาวนापธาน สร้างฉันทะ พยายาม ปรรวณความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น เพื่อความดำรงอยู่ ไม่เลือนหาย ภัยโยธภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มทีแห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว เรียกว่า อนุรักษนาปธาน ความเพียรทั้ง 4 ประการ คือเพียรระวัง เพียรละ เพียรสร้าง เพียรรักษา ความเพียรจึงมีความสำคัญยิ่งในการเจริญวิปัสสนาภาวนา ถ้าผู้ปฏิบัติขาดความเพียรทั้ง 4 ประการนี้แล้ว ไม่สามารถบรรลุธรรมได้เลย ตามหลักสติปัฏฐาน คือ อาตปปี สัมปะชาโน สติมา อาตปปี คือ ความเพียร ความเพียรในที่นี้ คือ ความเพียรตามหลักสัมมัปปธาน ความเพียรที่เรียกว่าสัมมัปปธานนี้ เจริญองงามได้ต้องอาศัยความสัมพันธ์ หลักธรรมโพธิปักขิยธรรม จึงจะสร้างความเจริญองงาม ไพบูลย์ได้ สามารถเข้าถึงจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือพระนิพพานได้ในที่สุด การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนานั้นต้องปฏิบัติตามหลักธรรม จึงสามารถขัดเกลาชักตักกิเลสได้ตามลำดับ ตั้งแต่กิเลสอย่างหยาบจนถึงอย่างละเอียด พร้อมทั้งปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้ปฏิบัติวิปัสสนานั้น ไปตามสภาวะของการเข้าถึง และตามช่วงจังหวะสภาวะต่าง ๆ ตามลำดับ การเข้าถึงธรรมนั้นมีความแตกต่างกันแล้วแต่ประสบการณ์ และภูมิหลังของแต่ละบุคคลที่สั่งสมปฏิบัติมาไม่เหมือนกัน แต่ที่เหมือนกัน คือเป้าหมายสุดท้ายของพันทุกข์บรรลุลหณะ ผู้ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาทุกท่านย่อมเห็นตามความจริงของสรรพสิ่งที่ว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่มีตัวตน ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น ว่าเป็นเราเป็นของเรา ทุกสิ่งเป็นไปตามเหตุตามปัจจัยไม่มีใครบังคับบัญชาได้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถึง บุคคลทุกคนชั้นที่เฝ้าเพียรระวัง เพียรละ เพียรสร้าง เพียรรักษา รักษา ในการสำรวมกาย วาจา ใจ ด้วยการอาศัยการเจริญตามหลักสัมมัปปธาน หนึ่งในหลักธรรมของโพธิปักขิยธรรม ย่อมปรินิพพานในปัจจุบัน ตรัสต่อไปว่า โพธิปักขิยธรรมเป็นทางเข้าถึงอสังขตะ ผู้ที่รู้มีปัญญาอรหุโณโพธิปักขิยธรรม ชื่อว่านักปราชญ์ พระพุทธองค์ทรงยกย่องโพธิปักขิยธรรมนี้ว่าเป็นกัลยาณธรรม ธรรมอันงาม นอกจากนี้ พระสารีบุตร พระธรรมเสนบดีได้ยกย่องโพธิปักขิยธรรมนี้ว่า เป็นธรรมที่ยอดเยี่ยมในกุศลทั้งหลาย (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2539)

จากความสำคัญของความเพียรตามหลักสัมมัปปธาน ด้วยสาเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีสนใจความเพียร หรือ หลักสัมมัปปธาน อันเป็นความเพียรในหลักสัมมัปปธาน เพื่อส่งเสริมการ

ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา คือสัมมปปธานตามคัมภีร์พระพุทธศาสนา เพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน เพื่อวิเคราะห์สัมมปปธานส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา สัมมปปธานเป็นหมวดธรรมที่กล่าวถึงความเพียร 4 ประการ เป็นการวางหลักการในการปฏิบัติไว้เป็นหลักใหญ่ ๆ 4 ข้อเป็นหลักคำสอนสำคัญยิ่ง สะท้อนให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาที่สืบทอดกันมา สอนให้มนุษย์เพียรพึ่งพาตนเอง อาศัยความเพียรของตน พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสรรเสริญ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยธรรม 4 ประการ ไม่อาจเสื่อมชื่อว่าอยู่ไกลนินพานแน่แท้ ธรรม 4 ประการ นี้คือ 1.สมบุรณ์ด้วยศีล 2. คุ่มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย 3. รู้จักประมาณในการบริโภค 4. ประกอบความเพียรเครื่องตั้งอยู่เนื่อง (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ในการละความชั่วและทำความดีให้ถึงพร้อมผู้ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาจึงต้องเข้าใจในหลักธรรมสัมมปปธาน ทั้งด้านโลกียะและโลกุตตระ นำมาเป็นเครื่องขัดเกลากิเลสให้เบาบางลง จนสามารถอาศัยหลักสัมมปปธานเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เพื่อให้ตัดมหากิเลสทั้งหลายเบาบางลงย่อมสามารถก้าวล่วงพ้นทุกข์ได้ ดังนั้น เป้าหมายอันสูงสุดของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เพื่อเจริญวิปัสสนาจนถึงขั้นสูงสุด คือสิ้นอาสวะกิเลสตัณหา ย่อมเข้าถึงการบรรลุมรรคผล นิพพาน (พระธรรมธีรราชฆานูณี (โชดก ญาณสิทธิเถร), 2554) ตามคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วนำเอาหลักธรรมที่ถูกต้องตรงตามคำสอน ไปเผยแพร่ให้พระพุทธศาสนาที่สืบทอดไปด้วยความสำคัญนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาและค้นคว้า เรื่องสัมมปปธานเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา จะเป็นอันประสงค์ต่อผู้ใคร่ปฏิบัติ ใคร่รู้ และเพื่อเป็นการเสริมสร้างองค์ความรู้ที่จะนำมาเป็นองค์ความรู้แนวทางการเจริญวิปัสสนาภาวนา อันเป็นแนวทางแห่งการบรรลุมรรค กระทำให้งามซึ่งพระนิพพานแก่บุคคลผู้ใคร่การศึกษาปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสัมมปปธาน 4 ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน 4
3. เพื่อวิเคราะห์สัมมปปธานเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์สัมมัตถ์ปธานเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา” เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัย ดังนี้

1. ศึกษาสัมมัตถ์ปธานที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท โดยอาศัยข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกที่เกี่ยวข้องทั้งหมด และหนังสือหรือบทความอัน สำคัญทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนหนังสือ งานวิจัยและบทความอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย
2. ศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท โดยอาศัยข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกที่เกี่ยวข้องทั้งหมด และหนังสือหรือบทความอัน สำคัญทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนหนังสือ งานวิจัยและบทความอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย
3. วิเคราะห์สัมมัตถ์ปธานเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา โดยอาศัยข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกที่เกี่ยวข้องทั้งหมด และหนังสือหรือบทความอัน สำคัญทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนหนังสือ งานวิจัยและบทความอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย
4. รวบรวม เรียบเรียง วิเคราะห์ข้อมูล
5. สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “วิเคราะห์สัมมัตถ์ปธานเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา” ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. การศึกษาสัมมัตถ์ปธานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา พบว่า สัมมัตถ์ปธานนั้น มีปรากฏในพระไตรปิฎกทั้ง 3 ปิฎก กล่าวคือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก พระอภิธรรมปิฎก จากศึกษาพบว่าเป็นหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เพราะเป็น 1 ในหัวข้อหลักธรรมใน 7 หัวข้อของโพธิปักขิยธรรม 37 ประการ ธรรมแห่งการตรัสรู้ สังเกตได้ว่าเมื่อใดที่กล่าวถึง สัมมัตถ์ปธาน ครั้งใด ต้องมีหลักธรรมอีกทั้ง 7 หมวดประกอบด้วยทุกครั้ง เพราะแต่ละหมวดนั้น มีความเพียรมาเกี่ยวข้องเสมอ จึงสรุปได้ว่า สัมมัตถ์ปธาน เป็นหลักธรรมหนึ่งใน 7 หมวดของโพธิปักขิยธรรม เป็นหลักธรรมที่สำคัญในการตรัสรู้เป็นหลักธรรมส่งเสริมอย่างยิ่งต่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

2. การศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 พบว่า การเจริญวิปัสสนาภาวนาคือการเจริญสติปัฏฐาน 4 เพราะผู้ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา กำหนดรู้ รูปนาม รูปนาม ย่อย่นลงมาจาก วิปัสสนาภูมิ 6 จนจิตมีความสงบนิ่งอยู่กับอารมณ์ใด จนเกิดมีปัญญาหยั่งเห็นพระไตรลักษณ์ ผู้ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาทำสมณะและวิปัสสนาคู่กันไป มีสภาวะเป็นอารมณ์ เมื่อผู้ปฏิบัติละอุทธัจจะ จึงมีสมาธิ คือ ความที่จิตเป็นเอกัคคตารมณ์ ไม่ฟุ้งซ่าน มีนิโรธเป็นอารมณ์ เมื่อผู้ปฏิบัตินั้นละอวิชชา จึงมีวิปัสสนา เพราะมีสภาวะพิจารณาเห็นนิโรธเป็นอารมณ์ ดังนั้น สมณะและวิปัสสนาจึงมีรสเป็นอย่างเดียวกัน เป็นคู่กัน ไม่ล่วงเลยกันด้วยมีสภาวะเป็นอารมณ์ ดังนี้ เพราะเหตุนี้ ท่านจึงกล่าวว่า “เจริญสมณะและวิปัสสนาคู่กันไปด้วยมีสภาวะเป็นอารมณ์”

การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ตามหลักสติปัฏฐาน 4 นั้น มีจุดมุ่งหมายของเพื่อชำระจิตของผู้ปฏิบัติให้บริสุทธิ์สะอาดหมดจด จนกระทั่งถึงบรรลุมรรคผลนิพพานอันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุด ทางพระพุทธศาสนา ตามหลักสติปัฏฐาน 4 คือ คือ เกี่ยวกับกาย ความรู้สึกใจและปรากฏการณ์ ตามลำดับ สติ หมายถึง ความตั้งใจการมีจิตอยู่นิ่งอยู่ความตระหนักความระมัดระวังความเข้าใจการครอง สติมโนธรรมความมีสติตนเองความระลึกได้ เป็นลักษณะ การไม่ลืมเป็นรส เผ้ารักษาเป็น ปัจจุปัฏฐาน และสติปัฏฐาน 4 เป็นปทัฏฐานของสติ คำว่า สติ คือ ความเอาใจใส่ ความระลึกได้ และความระลึกชอบมีสติตั้งมั่นหมายความว่า เนื่องจากมีความไม่หลงลืม อินทรีย์ทั้งหลายจึงได้รับการคุ้มครอง จิตย่อมไม่ฟุ้งซ่านไปภายนอก สติปัฏฐานที่เริ่มกำหนดจากลมหายใจเข้ายาวและลม หายใจออกยาว คือ กายานุปัสสนา สติปัฏฐานที่เริ่มจากการรู้เวทนาทั้ง 3 คือ เวทนานุปัสสนา สติ ปัฏฐานที่เริ่มจากการรู้จิตคือ จิตตานุปัสสนา สติปัฏฐานที่เริ่มการเห็นความไม่เที่ยง คือ ธัมมานุปัสสนา ผู้บำเพ็ญอานาปานสติ ชื่อว่าทำสติปัฏฐาน 4 ให้บริบูรณ์และหลักโพธิปักขิยธรรมที่ใช้ใน

การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา โดยอาศัยหลักโพธิปักขิยธรรม ธรรมอันเป็นทางแห่งการตรัสรู้เป็นหมวดหมู่ธรรมที่เป็นปัจจัยแก่กันและกันมีความเกี่ยวข้องกัน มี 7 หมวด 37 ประการ คือ สติปัฏฐาน 4 สัมมปธาน 4 อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โภชณงค์ 7 อริยมรรคมีองค์ 8 โพธิปักขิยธรรม เป็นหัวข้อธรรมที่เป็นสาระแก่นสารแห่งพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวพันในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาทั้งหมด จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อริยแปดเวทิตธรรม แปลว่า ธรรมที่พระอริยะ คือ พระพุทธเจ้าประกาศไว้แล้ว ทรงแนะนำสั่งสอนไว้แล้ว และ “ทางนี้ เป็นทางเดียว ทางสายเอก เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงโสกะ ปริเทวะ

เพื่อความดับทุกข์และโศกนันท เพื่อบรรลุนิพพาน เพื่อให้แจ้งพระนิพพาน ทางนี้คือ สติปัฏฐาน 4”

3. การวิเคราะห์สัมมปปธานส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา พบว่า สัมมปปธานมีส่วนส่งเสริมต่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา แยกตามข้อ ดังนี้ สังวรปธาน เป็นหลักสำคัญที่ทำหน้าที่เพียร ฝึกระวัง และป้องกัน ไม่ให้อกุศลเกิดขึ้น ช่วยหนุนให้เกิดเมตตา ปราศจากความโลภ โกรธ หลง มีสติสังวรสำรวม ในบาปอกุศลทั้งหลาย ทำให้การเจริญวิปัสสนาภาวนาดำเนินไปอย่างมั่นคงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ผู้ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนานำไปใช้ช่วยส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาจนสามารถบรรลุหลุดพ้นสูงสุด ปธานปธาน เพียรละบาปอกุศลธรรมที่เกิดแล้ว เมื่อการเจริญปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเป็นการป้องกัน ละบาปอกุศลธรรม ด้วยวิธีการสร้างฉันทะ พยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อละ ช่วยหนุนให้เกิด สติสังวร สำรวมระวังละนิวรณ์ กามตัณหา พยาบาท วิจิกิจฉา ทำให้การเจริญวิปัสสนาภาวนาดำเนินไปอย่างมั่นคง เป็นเครื่องมือสำคัญที่ผู้ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนานำไปใช้ช่วยส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาจนสามารถบรรลุหลุดพ้นสูงสุด ภาวนापธาน เพียรเพื่อทำกุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้นเพื่อส่งเสริมการเจริญปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ด้วยวิธีการสร้างฉันทะ พยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อทำกุศล ธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น ช่วยหนุนให้เกิดวิภูษธรรมสุขวิหาร เกิดสมาธิทำให้มีสติสัมปชัญญะ ญาณทัสสนะ จนสิ้นอาสวะกิเลสต้นเหตุทั้งปวง ทำให้การเจริญวิปัสสนาภาวนาดำเนินไปอย่างมั่นคง เป็นเครื่องมือสำคัญที่ผู้ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนานำไปใช้ช่วยส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาจนสามารถบรรลุหลุดพ้นสูงสุด อนุรักษนาปธาน เพียรเพื่อรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งมั่นมิให้เสื่อมและเจริญยิ่งขึ้นไปจนไพบุลย์ เพื่อส่งเสริมการเจริญปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ช่วยหนุนทำให้เกิดสัมมาทิฐิ สัมมาปฏิบัติ อตถกิถิฐิ กิริยทิฐิ เหตุกทิฐิ ความเห็นถูกต้อง มั่นคง ความดำริตรติริกในทางที่ชอบ คือ ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ไม่มุ่งร้าย ไม่เบียดเบียน เห็นโทษในกาม ทำให้การเจริญวิปัสสนาภาวนาดำเนินไปอย่างมั่นคง เป็นเครื่องมือสำคัญที่ผู้ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนานำไปใช้ช่วยส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาจนสามารถบรรลุหลุดพ้นสูงสุด สิ้นอาสวะกิเลสต้นเหตุ จนสามารถบรรลุหลุดพ้นสูงสุด คือ พระนิพพาน

จากการศึกษาหลักสัมมปปธานเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา พบว่า หลักสัมมปปธานเป็นหลักธรรมที่ประกอบด้วยองค์ 4 ประการ เรียกว่าความเพียร ความเพียรใหญ่ คือเพียรเพื่อป้องกันบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น เพียรเพื่อเพื่อละบาปอกุศล

ธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรเพื่อเพื่อทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น เพียรเพื่อรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งมั่นมิให้เสื่อมและเจริญยิ่งขึ้นไป หลักสัมมัปปธานมีปรากฏในหลักธรรมอื่น ๆ ในโพธิปักขิยธรรม 37 ประการ เป็นหลักธรรมแห่งการตรัสรู้ ต้องมีความเพียรเข้าประกอบด้วยทุกครั้ง ดังนั้น สัมมัปปธาน จึงส่งเสริมต่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา จนสามารถบรรลุหลุดพ้นสูงสุด คือ พระนิพพาน

อภิปรายผล

การศึกษาเรื่อง “วิเคราะห์สัมมัปปธานเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา” ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

1) การศึกษาสัมมัปปธานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา พบว่า สัมมัปปธานนั้น มีปรากฏในพระไตรปิฎกทั้ง 3 ปิฎก กล่าวคือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก พระอภิธรรมปิฎก จากศึกษาพบว่าเป็นหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เพราะเป็น 1 ในหัวข้อหลักธรรมใน 7 หัวข้อของโพธิปักขิยธรรม 37 ประการ ธรรมแห่งการตรัสรู้ สังเกตได้ว่าเมื่อใดที่กล่าวถึง สัมมัปปธาน ครั้งใด ต้องมีหลักธรรมอีกทั้ง 7 หมวดประกอบด้วยทุกครั้ง เพราะแต่ละหมวดนั้น มีความเพียรมาเกี่ยวข้องเสมอ จึงสรุปได้ว่า สัมมัปปธาน เป็นหลักธรรมหนึ่งใน 7 หมวดของโพธิปักขิยธรรม เป็นหลักธรรมที่สำคัญในการตรัสรู้ เป็นหลักธรรมส่งเสริมอย่างยิ่งต่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

2) การศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 พบว่าการเจริญวิปัสสนาภาวนาคือการเจริญสติปัฏฐาน 4 เพราะผู้ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา กำหนดรู้ รูปนาม รูปนาม ย่อย่นลงมาจาก วิปัสสนาภูมิ 6 จนจิตมีความสงบนิ่งอยู่กับอารมณ์ใด จนเกิดมีปัญญาหยั่งเห็นพระไตรลักษณ์ ผู้ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาทำสมถะและวิปัสสนาคู่กันไป มีสภาวะเป็นอารมณ์ เมื่อผู้ปฏิบัติละอุทัจจะ จึงมีสมาธิ คือ ความที่จิตเป็นเอกัคคตารมณ์ ไม่ฟุ้งซ่าน มีนิโรธเป็นอารมณ์ เมื่อผู้ปฏิบัตินั้นละอวิชชา จึงมีวิปัสสนา เพราะมีสภาวะพิจารณาเห็น มีนิโรธเป็นอารมณ์ ดังนั้น สมถะและวิปัสสนาจึงมีสภาวะเป็นอย่างเดียวกัน เป็นคู่กัน ไม่ล่วงเลยกันด้วยมีสภาวะเป็นอารมณ์ ดังนี้ เพราะเหตุนี้ ท่านจึงกล่าวว่า “เจริญสมถะและวิปัสสนาคู่กันไปด้วยมีสภาวะเป็นอารมณ์” การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ตามหลักสติปัฏฐาน 4 นั้น มีจุดมุ่งหมายของเพื่อชำระจิตของผู้ปฏิบัติให้บริสุทธิ์สะอาดหมดจด จนกระทั่งถึงบรรลุมรรคผลนิพพานอันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนา ตามหลักสติปัฏฐาน 4 คือ เกี่ยวกับ

กาย ความรู้สึกใจ และปรากฏการณ์ ตามลำดับ สติ หมายถึง ความตั้งใจการมีใจตื่นอยู่ความตระหนักความระมัดระวังความเข้าใจการครอง สติมีโนธรรมความมีสติตนเองความระลึกได้ เป็นลักษณะการไม่ลืมเป็นรสเผ้ารักษาเป็นปัจจุปัฏฐาน และสติปัฏฐาน 4 เป็นปทัฏฐานของ สติ คำว่า สติ คือ ความเอาใจใส่ ความระลึกได้ และความระลึกชอบมีสติตั้งมั่น หมายความว่า เนื่องจากมีความไม่หลงลืม อินทรีย์ทั้งหลายจึงได้รับการคุ้มครอง จิตย่อมไม่ฟุ้งซ่านไปภายนอก สติปัฏฐานที่เริ่มกำหนดจากลมหายใจเข้ายาวและลม หายใจออกยาว คือ กายานุปัสสนา สติปัฏฐานที่เริ่มจากการรู้เวทนาทั้ง 3 คือ เวทนานุปัสสนา สติ ปัฏฐานที่เริ่มจากการรู้จิตคือ จิตตานุปัสสนา สติปัฏฐานที่เริ่มการเห็นความไม่เที่ยง คือ ธัมมานุปัสสนา ผู้บำเพ็ญอานาปานสติ ชื่อว่าทำสติปัฏฐาน 4 ให้บริบูรณ์และหลักโพธิปักขิยธรรมที่ใช้ใน การปฏิบัติวิปัสสนากาวนา โดยอาศัยหลักโพธิปักขิยธรรม ธรรมอันเป็นทางแห่งการตรัสรู้ เป็นหมวดหมู่ธรรมที่เป็นปัจจัยแก่กันและกัน มีความเกี่ยวข้องกัน มี 7 หมวด 37 ประการ คือ สติปัฏฐาน 4 สัมมัปปธาน 4 อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 อริยมรรคมีองค์ 8 โพธิปักขิยธรรม เป็นหัวข้อธรรมที่เป็นสาระแก่นสารแห่งพระพุทธศาสนา ที่เกี่ยวพันในการปฏิบัติวิปัสสนากาวนาทั้งหมด จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อริยแปดเวทิตธรรม แปลว่า ธรรมที่ พระอริยะ คือ พระพุทธเจ้าประกาศไว้แล้ว ทรงแนะนำสั่งสอนไว้แล้ว และ “ทางนี้ เป็นทางเดียวทางสายเอก เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงโสกะ ปริเทวะ เพื่อความดับทุกข์ และโทมนัส เพื่อบรรลุลุยาธิธรรม เพื่อทำให้แจ้งพระนิพพาน ทางนี้คือ สติปัฏฐาน 4”

3) สัมมัปปธานส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนากาวนา พบว่า สัมมัปปธาน มีส่วนส่งเสริมต่อการปฏิบัติวิปัสสนากาวนา แยกตามข้อ ดังนี้ สังวรปธาน เป็นหลักสำคัญที่ทำหน้าที่เพียรเผ้าระวังและป้องกันไม่ให้อกุศลเกิดขึ้นช่วยหนุนให้เกิดเมตตา ปราศจากความโลภ โกรธ หลง มีสติสังวรสำรวม ในบาปอกุศลทั้งหลาย ทำให้การเจริญวิปัสสนากาวนาดำเนินไปอย่าง มั่นคง เป็นเครื่องมือสำคัญที่ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากาวนานำไปใช้ช่วยส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนากาวนาจนสามารถบรรลุหลุดพ้นสูงสุด ปธานปธาน เพียรละบาปอกุศลธรรมที่เกิดแล้ว เมื่อ การเจริญปฏิบัติวิปัสสนากาวนาเป็นการป้องกัน ละบาปอกุศลธรรม ด้วยวิธีการสร้างฉันทะ พยายาม ปรรกความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อละ ช่วยหนุนให้เกิด สติสังวร สำรวมระวัง ละนิวรณ์ กามตัณหา พยาบาท วิจิกิจฉา ทำให้การเจริญวิปัสสนากาวนาดำเนินไปอย่าง มั่นคง เป็นเครื่องมือสำคัญที่ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากาวนานำไปใช้ช่วยส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนากาวนาจนสามารถบรรลุหลุดพ้นสูงสุด กาวนาปธาน เพียรเพื่อทำกุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น เพื่อส่งเสริมการเจริญปฏิบัติวิปัสสนากาวนา ด้วยวิธีการสร้างฉันทะ พยายาม ปรรกความ

เพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อทำกุศล ธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิด ช่วยหนุนให้เกิดทิฏฐธรรมสุข วิหาร เกิดสมาธิทำให้มีสติสัมปชัญญะ ญาณทัสสนะ จนสิ้นอาสวะกิเลสตัณหาทั้งปวง ทำให้ การเจริญวิปัสสนาภาวนาดำเนินไปอย่างมั่นคง เป็นเครื่องมือสำคัญที่ผู้ปฏิบัติวิปัสสนา ภาวนานำไปใช้ช่วยส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาจนสามารถบรรลุหลุดพ้นสูงสุด อนุรักษนาปาน เพียรเพื่อรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งมั่นมิให้เสื่อมและเจริญยิ่งขึ้นไป จนไปบุลย์ เพื่อส่งเสริมการเจริญปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ช่วยหนุนทำให้เกิดสัมมาทิฐิ สัมมา ปฏิบัติ อตถกทิฏฐิ กิริยทิฏฐิ เหตุกทิฏฐิ ความเห็นถูกต้องมั่นคง ความดำริตริตริกในทางที่ ชอบ คือ ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ไม่มุ่งร้าย ไม่เบียดเบียน เห็นโทษในกาม ทำให้การ เจริญวิปัสสนาภาวนาดำเนินไปอย่างมั่นคงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ผู้ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา นำไปใช้ช่วยส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาจนสามารถบรรลุหลุดพ้นสูงสุด สิ้นอาสวะ กิเลสตัณหา จนสามารถบรรลุหลุดพ้นสูงสุด คือ พระนิพพาน

ในปัจจุบันการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ปรากฏเกิดขึ้นทั้งภายในประเทศ ต่างประเทศ สำนักปฏิบัติธรรมเกิดขึ้นมากมาย มีแนวทางการสอนแตกต่างกัน มีแนวทางการปฏิบัติ ต่างกัน อาจมีสาเหตุมาจากความรู้ความเข้าใจหลักธรรมคำสั่งสอน อาจมองข้ามความรู้ที่ แท้จริงจากพระธรรมคัมภีร์ คือพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกาต่าง ๆ ที่เป็นประสบการณ์ตรง ของเหล่าผู้เข้าถึงธรรมแท้ ไม่มีการส่งเสริมการปฏิบัติที่มุ่งไปสู่ทางหลุดพ้นความทุกข์ หลุด พ้นจากความโลภ ความโกรธ ความหลง ของผู้ปฏิบัติธรรม มุ่งเพียงวิธีการปฏิบัติโดยอาศัย ด่านวัตถุเป็นตัวชักนำเท่านั้น ดังนั้น ควรอย่างยิ่ง ที่จะมีการวางรากฐานให้สำนักปฏิบัติธรรม วัด กลุ่มที่ปฏิบัติ หันมาสนใจรากฐานแก่นแท้ คือองค์ความรู้ในการปฏิบัติให้มากขึ้น ลงมือ ปฏิบัติจริงจังไม่เน้นไปทางใดทางหนึ่ง มีแนวทางให้การปฏิบัติมีความก้าวหน้าถูกต้อง เกิด ปัญญา พัฒนาปัญญาอย่างแท้จริง ตามแนวทางพระพุทธศาสนา

ผู้ปฏิบัติควรศึกษารูปแบบการปฏิบัติให้เข้าใจตามแต่จริตของตน แม่ว่ายังไม่สามารถ เข้าใจในจริตของตนได้ ก็ควรไปทดลองปฏิบัติตามสำนักต่าง ๆ ก่อนเพื่อให้เกิดมี ประสิทธิภาพในการปฏิบัติของตน เช่น บุคคลที่ชอบการปฏิบัติแบบวิปัสสนาภาวนาควรไป หาสำนักสติปัฏฐาน 4 แต่บุคคลที่นิยมในการปฏิบัติแบบสมถภาวนา ควรฝึกเจริญสมถ ภาวนา ตามสำนักที่มีชื่อเสียง โดยถือตามแนวการสอนหรือองค์ความรู้ที่มาจากคัมภีร์วิสุทธิ มรรค เป็นต้น เพื่อโอกาสได้พบพระพุทธศาสนาในชีวิตนี้ ไม่สูญเสียไป และโอกาสแห่งการ

เข้าถึงธรรมชั้นสูงที่พระอริยสาวกทั้งหลายได้ปฏิบัติจนที่ประจักษ์แจ้งแล้วนำมาอบรมสั่งสอน กล่าวคือ เข้าถึงซึ่งพระนิพพาน

สรุป/ข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง “วิเคราะห์สัมมัตตปธานเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา” สัมมัตตปธานเป็นหลักธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎกทั้งสาม จัดอยู่ในโพธิปักขิยธรรม 37 ประการ อันเป็นธรรมแห่งการตรัสรู้ ที่มีความเกี่ยวข้องกับหลักธรรมหมวดอื่น ๆ เสมอ โดยมีบทบาทสำคัญต่อการส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา การปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 คือ การกำหนดรู้กาย เวทนา จิต และธรรม อันเป็นแนวทางตรงสู่มรรคผลนิพพาน และอาศัยหลักธรรมในโพธิปักขิยธรรม เช่น สติปัฏฐาน สัมมัตตปธาน อินทริย โผละ และ โพชฌงค์ เป็นเครื่องเกื้อหนุนกันในกระบวนการภาวนา โดยเฉพาะการเจริญสมถะและวิปัสสนาควบคู่กันอย่างมีสภาวะเป็นอารมณ์เดียวกัน ด้านการวิเคราะห์สัมมัตตปธานเพื่อส่งเสริมวิปัสสนาภาวนา พบว่า สัมมัตตปธานทั้ง 4 คือ 1. สังวรปธาน ส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาช่วยทำให้เกิดเมตตา ปราศจากความโลภ โกรธ ลงมีสติสังวรสำรวมในบาปอกุศลทั้งหลาย 2. ปหานปธาน ส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาช่วยทำให้เกิด สติสังวร สำรวมระวังในนิรวณ กามตัณหา พยาบาท วิจิกิจฉา 3. ภาวนापธาน ส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาช่วยทำให้เกิดทิวฏฐธรรมสุขวิหาร เกิดสมาธิทำให้มีสติสัมปชัญญะ ญาณทัสสนะ จนสิ้นอาสวะกิเลสตัณหาทั้งปวง 4. อนุรักษนาปธาน ส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาช่วยทำให้เกิดสัมมาทิฐิ สัมมาปฏิบัติ อตถิกทิวฏฐิ กิริยทิวฏฐิ เหตุกทิวฏฐิ ความเห็นถูกต้องมั่นคง ความดำริตริตริกในทางที่ชอบ คือ ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ไม่มุ่งร้าย ไม่เบียดเบียนเห็นโทษในกาม สัมมัตตปธานล้วนมีบทบาทในการแผ้วระวัง ละ สร้าง รักษาธรรมอย่างต่อเนื่อง โดยมีความเพียรเป็นองค์ประกอบหลัก ส่งผลให้การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาดำเนินไปได้อย่างมั่นคง จนสามารถบรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน สัมมัตตปธานจึงนับเป็นธรรมเครื่องส่งเสริมปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาอย่างแท้จริง และเป็นองค์ธรรมที่ขาดไม่ได้ในการเจริญวิปัสสนาภาวนาเพื่อการตรัสรู้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ศึกษาวิเคราะห์หลักสัมมัตตปธานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

2. ศึกษาวิเคราะห์หลักสัมมัตตปธานในฐานะหลักธรรมแห่งการตรัสรู้
3. ศึกษาวิเคราะห์ผู้บรรลุธรรมโดยหลักสัมมัตตปธานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

เอกสารอ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2556) พระไตรปิฎกภาษาไทยพร้อมอรรถกถาแปลชุด 91 เล่ม. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระครูปลัดสัมพิพัฒนธรรมาจารย์ (ประเสริฐ มนต์เสวี). (2555). อานาปานสติภาวนา ลำดับการบรรลุธรรมของพระพุทธเจ้า, สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสมมหาเถระ ป.ธ.9,M.A.,Ph.D.) ตรวจชำระ. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2550) ทำอย่างไรจะหายโกรธ. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2553). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพมหานคร: ธนธัชการพิมพ์.
- พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ) รจนา, พรหมวิหาร, สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสมมหาเถระ ป.ธ.9 , M.A., Ph.D.). (2555) ตรวจชำระ, พระคัมภีร์สาราถิวงศ์ แปลและเรียบเรียง, นครปฐม: พิมพ์ที่ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์.
- พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ. (2547) ปรมัตถโชติกะปริจเฉทที่ 9 เล่ม 1 สมถกรรมฐาน ที่ปณี, กรุงเทพมหานคร: บริษัท วี อินเตอร์ พรีนซ์ จำกัด.
- พุทธทาสภิกขุ. (2541) คู่มือมนุษย ฉบับสมบูรณ์. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ.